

УДК 371.134:364

Повідайчик Оксана Степанівна

кандидат педагогічних наук, доцент

кафедра соціології та соціальної роботи

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», м. Ужгород, Україна

ФУНКЦІЇ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті досліджено функції науково-дослідницької діяльності соціальних працівників. Основними з них є: соціальна, інтерсоціальна, системна, інтегративна, прогностична, моделююча, інформаційна, комунікативна, технологічна, мотиваційна, розвивальна, рефлексивна. Проаналізовано окремі взаємопов'язані елементи в структурі соціальної роботи, які несуть специфічне дослідницьке навантаження. Обґрунтовано, що соціальна робота на різних рівнях передбачає два види діяльності – регламентовану та пошуково-дослідницьку.

Ключові слова: соціальна робота, науково-дослідницька діяльність, функції науково-дослідницької діяльності, підсистеми соціальної роботи.

Вступ. Характерною особливістю останніх десятиліть в нашій країні, поряд з корінними перетвореннями в соціально-економічній та політичній сферах, є розвиток соціальної роботи як нового виду професійної діяльності, покликаної забезпечувати зростання якості життя людей. Водночас аналіз становлення вітчизняної системи соціальної роботи засвідчує, що вона може розвиватися тільки за умови здійснення дослідницької роботи та вироблення нових знань, які формують наукове підґрунтя професії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти проблеми науково-дослідницької роботи соціальних працівників досліджені низкою вітчизняних і зарубіжних вчених. Так, основам організації наукових досліджень майбутніх фахівців різних професійних галузей присвячені праці Н. Гавриша, П. Горкуненко, В. Мюррея, В. Раєвського, І. Лернера та ін. Проблема активізації дослідницької діяльності студентів вирішувалася Є. Венгером, М. Даниловим, О. Дубасенюк, Т. Дьячек, Є. Кукліним, Т. Клімовим, О. Микитюк та ін. Разом з тим, аналіз теоретичних і практичних досліджень засвідчує, що недостатньо розкриті функціональні особливості науково-дослідницької роботи в процесі професійної діяльності соціальних працівників.

Метою статті є визначення функцій науково-дослідницької діяльності в системі соціальної роботи. **Завдання статті:** визначити функції науково-дослідницької роботи в процесі професійної діяльності соціальних працівників; дослідити окремі взаємопов'язані елементи в структурі соціальної роботи, яким притаманне специфічне дослідницьке навантаження.

Виклад основного матеріалу. Особливості науково-дослідницької діяльності соціальних працівників розкриваються через аналіз функцій, які вона виконує в соціальній роботі. У науковому життєвому функції трактується як певна сукупність соціальної діяльності; деяка задана поведінка того чи іншого об'єкта; спосіб досягнення мети; результат по відношенню до дій, які його формують; механізми, які сприяють реалізації певних можливостей; системні властивості, що детермінують специфіку їхнього прояву та ін. (В. Крисько, Н. Платонова, Л. Топчий, Є. Холостова та ін.).

Грунтуючись на працях Н. Астафєвої і Т. Дьячек, розглянемо основні функції, які виконує науково-дослідницька діяльність в системі соціальної роботи [1; 2].

Соціальна функція охоплює сферу формування і саморозвитку майбутніх соціальних працівників, визначає ціннісно-етичні орієнтації професійної діяльності, розкриває соціальні аспекти професії, обумовлює залежність мети, змісту дослідження, мотивів участі в ньому від соціально-економічних умов і специфіки

© Повідайчик О.С.

виробничих завдань, забезпечує формування професійної компетентності і самосвідомості фахівців з урахуванням їхніх потреб і системи соціальної роботи.

Інтерсоціальна функція – пов'язана з об'єктивними закономірностями макросоціального розвитку суспільства, зокрема, глобалізацією, соціальною нерівністю, демографічними і екологічними проблемами, бідністю та ін. Через зміст цієї функції розкривається інтерсоціальна активність майбутнього соціального працівника. В умовах динамічного розвитку суспільства фахівець соціальної роботи повинен звертатися до світового досвіду, виокремлювати з нього все те прогресивне, що створюється в професійній спільноті на рівні теорії і практики соціальної роботи. Виявлені знання необхідно відповідним чином адаптувати до національної дійсності і традицій країни (регіону), підбирати для цього адекватний інструментарій практичної реалізації нових підходів до соціальної роботи і способи їх впровадження в практику. Реалізувати інтерсоціальну функцію – значить шанобливо ставитися до досягнень людської культури, досвіду, накопиченого в світовій практиці соціальної роботи, з розумінням сприймати різноманітні прояви соціальних проблем, в залежності від національності людини, її віросповідання та ін.

Ідея інтерсоціальної функції полягає у здійсненні впливу спільної дослідницької діяльності соціальних працівників на зростання добробуту населення, зниження соціальної напруженості в світі, гармонізацію відносин людини з навколишньою соціально-економічною дійсністю.

Системна функція є системотвірним фактором, який зумовлює взаємозв'язок і взаємозалежність всіх компонентів системи соціальної роботи. Дана функція виступає регулятором знань на всіх рівнях (теоретичному й емпіричному), які в сукупності забезпечують цілеспрямований і динамічний розвиток цілісної системи соціальної роботи. Реалізація даної функції дослідницької діяльності передбачає методологічну грамотність соціального працівника, постійне вдосконалення його теоретичних знань і дослідницьких умінь, а також формування дослідницької культури як складової професійної культури, що відбиває системні взаємозв'язки всіх компонентів соціальної роботи.

Інтегративна функція спрямована на зміну змісту і структури сучасного наукового знання, яке лежить в основі соціальної роботи (на макро-, мезо- і мікрорівнях її реалізації), акумулює інтелектуально-концептуальні можливості окремих наук за допомогою досягнення єдності знання в змістовому, структурному, логіко-гносеологічному, науково-організаційному і методологічному аспектах.

Прогностична функція визначає стратегію розвитку соціальної роботи, її взаємодію з внутрішніми

організаційно-технологічними структурами соціальної сфери і зовнішніми факторами розвитку індивіда, соціуму, суспільства; забезпечує включення прогностичної інформації в розробку довгострокових програм розвитку інфраструктури соціальної роботи та її технологічного супроводу в умовах динамічних змін суспільства; передбачає використання прогностичної інформації для визначення перспектив розвитку соціальної сфери.

Моделююча функція представляє можливість розширення практичної діяльності за рахунок вирішення завдань управління об'єктами соціальної роботи з позицій системності, комплексності і цілісності соціальної практики. З часу інституціалізації соціальної роботи в Україні ця функція проявляється в усій різноманітності, забезпечуючи розробку регіонально-орієнтованих моделей соціального захисту населення, моделей соціальних закладів і технологій соціальної підтримки різних груп клієнтів.

Інформаційна функція – передбачає розвиток системи науково обґрунтованих знань про соціальні проблеми, способи їх вирішення засобами соціальної роботи; забезпечує ефективну трансляцію і відтворення діяльності соціальних працівників-новаторів і вчених, фахівців суміжних галузей знань, забезпечує сприятливі умови розвитку соціальної практики за рахунок розширення проблемного поля соціальної роботи та впровадження в професійну сферу сучасних інформаційних технологій.

Комунікативна функція полягає в забезпеченні професійної комунікації за допомогою обміну результатами дослідницької діяльності, які дозволяють варіювати зміст і форми комунікативних взаємодій у професійному середовищі, досягати соціальної спільності при збереженні індивідуальності кожного соціального працівника і адресного підходу до проблеми клієнта. Дана функція забезпечує реалізацію принципу партнерства як у дослідницькій діяльності, так і в соціальній практиці в цілому.

Технологічна функція забезпечує трансформацію сучасних теорій розвитку суспільства, людини, соціальної роботи в технологію за допомогою інтеграції засобів дослідницької діяльності фахівця і його досвіду роботи; передбачає підготовку майбутніх соціальних працівників до виконання професійної діяльності, спрямованої на отримання знань з різних джерел, передачу і перетворення досвіду вирішення соціальних проблем у відповідні технології соціальної роботи.

Мотиваційна функція надає можливість використання засобів дослідницької діяльності для стимулювання мотивації цілеспрямованої пізнавальної діяльності соціального працівника, що відображає його етичні зобов'язання (перед клієнтом, професійним співтовариством, суспільством в цілому) з розвитку ефективної практики соціальної роботи.

Розвивальна функція сприяє використанню способів дослідницької діяльності для розвитку та активізації рефлексивних форм мислення, творчої активності соціального працівника.

Рефлексивна функція визначає шляхи формування фахівця, який усвідомлює тенденції розвитку діяльності в умовах широкого кола соціальних проблем і здійснює всі необхідні зміни для зростання своєї професійної компетентності та підвищення кваліфікації.

Окреслений зміст функцій дослідницької діяльності дозволяє виділити і проаналізувати окремі взаємопов'язані елементи в структурі соціальної роботи, які несуть специфічне дослідницьке навантаження. Для цього застосуємо системно-діяльнісний підхід, який дозволяє інтегрувати уявлення системного і діяльнісного способів вивчення явищ соціальної дійсності.

З позиції зазначеного підходу ми розглядаємо соціальну роботу (на мікро- і мезорівнях) як складну, динамічну, відкриту систему, яка представляє собою підсистему суспільної діяльності, спрямовану на допомогу індивідам, соціальним групам чи громадам і зорієнтовану на гуманізацію суспільних відносин. У свою чергу, вона складається з низки підсистем, які дозволяють реалізовувати певні дослідницькі функції і забезпечувати тим самим ефективний характер соціальної роботи за рахунок випереджального та адекватного реагування на різноманітні зміни соціальної реальності.

Означене дозволяє моделювати соціальну роботу виходячи з оцінки місця і ролі, яку вона відіграє в цілісній системі соціального захисту населення певної країни. Така позиція є цілком правомірною, оскільки соціальній роботі притаманні всі необхідні для системи властивості: вона має певну структурну композицію, що об'єднує всі елементи в строгу логіко-змістовну ієрархію; допускає логічне розчленування цілого, що дозволяє виділити за певними ознаками окремий ієрархічний рівень елементів; не зводиться до механічного об'єднання властивостей деяких елементів (ієрархічних рівнів); по відношенню до «зовнішнього» середовища має цілісний характер і виступає як його підсистема, яка забезпечує досягнення єдиної мети; адаптивна до зовнішніх впливів [1].

Таким чином, системно-діяльнісний підхід дозволяє здійснити умовне виділення деяких підсистем у структурі практичної соціальної роботи і деталізацію функцій дослідницької діяльності в кожній підсистемі.

Розглянемо три підсистеми соціальної роботи, які в сукупності певних зв'язків і відносин забезпечують досягнення основної мети цієї діяльності: а) безпосередню соціальну роботу з клієнтами; б) адміністративно-управлінську діяльність на різних рівнях соціальної роботи; в) інформаційну, методичну, навчальну і просвітницьку діяльність.

Безпосередня соціальна робота з клієнтами здійснюється соціальними працівниками, які перебувають у взаємодії з індивідами в процесі надання їм різних видів соціальної допомоги. Адміністративно-управлінська діяльність на різних рівнях соціальної роботи полягає в організації та управлінні процесами соціального обслуговування та допомоги; її виконують менеджери всіх ланок управління. Інформаційна, методична, навчальна та просвітницька робота реалізується в системі закладів соціального захисту населення та полягає в наданні методичної допомоги, узагальненні передового досвіду та передачі результатів науково-дослідної роботи та інноваційних напрацювань у практику, а також діяльності щодо підвищення професійної майстерності працівників і поширенню знань про соціальну роботу в суспільстві.

Виділимо в кожній із зазначених підсистем той рівень, який інтегрує дослідницьку функцію в рамках відповідної діяльності. Зауважимо, що з усього різноманіття видів діяльності, які в сукупності складають систему соціальної роботи, ми виділяємо лише ту складову, яка відображає її дослідний зміст по відношенню до основних об'єктів дослідницької роботи. На нашу думку, це: технології, методики соціальної роботи, що зумовлюють дослідний компонент у практичній соціальній роботі; організаційно-управлінські інновації всередині закладів соціальної сфери; науково-методичне забезпечення та просвітницька робота, яка передбачає діяльність з узагальнення та поширення передового досвіду і реалізується фахівцями системи соціального захисту населення.

Таким чином, спираючись на принцип прогресивного розвитку соціальної роботи як форми і способу реалізації соціальної політики, а також логіко-зміс-

товий аналіз цієї діяльності, можна зробити висновок, що соціальна робота являє собою діалектичне поєднання двох видів діяльності – регламентованої і пошуково-дослідницької, які нерозривно пов'язані між собою і підсилюють одна одну. У цьому поєднанні підсистем відбивається своєрідність системного характеру соціальної роботи, яка передбачає творчий потенціал професійної дослідницької діяльності, оскільки соціальний працівник «не тільки досліджує той чи інший процес, явище, але й втілює його в практику, будучи творцем власної дослідницької ідеї» [4, с.11]. В цьому випадку творчий, пошуково-дослідницький характер носить і акт вирішення виробничого завдання, і сам процес втілення цього рішення [5, с.42]. Важливим, на нашу думку, є наявність взаємозв'язку дослідницької діяльності в усіх підсистемах соціальної роботи. Так, узагальнення передового досвіду сприяє зміні технологій соціальної роботи, які в свою чергу, зумовлюють організаційно-управлінські перетворення. Інновації на організаційному рівні соціальної роботи призводять до прямого перетворення в практичній соціальній роботі, наприклад, в частині введення нових форм, методів і засобів соціальної роботи. Особистий дослідницький досвід соціального працівника формує

базу прогресивного досвіду. Отже, продуктом такої діяльності виступають нові знання про причини соціальних аномалій, існуючі між ними причинно-наслідкові зв'язки, нові технології вирішення соціальних проблем, розвиток раніше невикористаних ресурсів особистості і соціуму тощо.

Висновки. Таким чином, соціальна робота представляє собою діалектичне поєднання двох нерозривно пов'язаних і підсилюючих одна одну видів діяльності – регламентованої і дослідницької, які забезпечують у своїй сукупності поступальний прогрес технологій соціальної роботи, адекватних різноманіттю соціальних проблем. Функціями науково-дослідницької діяльності, яка за своєю значимістю є стрижнем у розвитку соціальної роботи, визначено такі: соціальна, інтерсоціальна, системна, інтегративна, прогностична, моделююча, інформаційна, комунікативна, технологічна, мотиваційна, розвивальна, рефлексивна.

Отримані в процесі дослідження висновки не претендують на вичерпне вирішення окресленої проблеми. Необхідним є подальше вивчення особистісних якостей майбутніх соціальних працівників для здійснення науково-дослідницької діяльності на різних рівнях соціальної роботи.

Список використаної літератури

1. Астафьева Н.Е. Дидактическая система информатизации педагогической деятельности преподавателей профессиональных учебных заведений и научно-методические основы ее реализации / Под общ. ред. А.П.Беляевой. – СПб. – Тамбов: Изд-во ИПКРО, 1997. – 180 с.
2. Дьячек Т. П. Исследовательские роли социального работника / Т. П. Дьячек // Социальная работа: опыт и перспективы: Материалы междунар. науч.-практич. конф. (Москва, 17-18 ноября 2000 г.). – М.: Социально-технологический институт МГУС, 2001. – С. 282 – 289.
3. Топчий Л. В. Проблемы формирования профессионального мастерства специалистов по социальной работе / Л. В. Топчий // Работник социальной службы. – 1997. – №1. – С.31-42
4. Сластенин В.А. Педагогика: инновационная деятельность / В.А.Сластенин, Л.С.Подымова – М.: «Издат-во Магистр», 1997. – 224 с.

Повидайчик Оксана

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра социологии и социальной работы
Государственное высшее учебное заведение
«Ужгородский национальный университет», Ужгород, Украина

ФУНКЦИИ НАУЧНО-ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В СИСТЕМЕ СОЦИАЛЬНОЙ РАБОТЫ

В статье исследованы функции научно-исследовательской деятельности социальных работников. Основными из них являются: социальная, интерсоциальная, системная, интегративная, прогностическая, моделирующая, информационная, коммуникативная, технологическая, мотивационная, развивающая, рефлексивная. Проанализированы отдельные взаимосвязанные элементы в структуре социальной работы, которые несут специфические исследовательские нагрузки. Обосновано, что социальная работа на разных уровнях предусматривает два вида деятельности – регламентированную и поисково-исследовательскую.

Ключевые слова: социальная работа, научно-исследовательская деятельность, функции научно-исследовательской деятельности, подсистемы социальной работы.

Povidaychik Oksana

Candidate of Pedagogical Sciences, Ph.D., Assistant Professor
Department of Sociology and Social Work
State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

FUNCTIONS OF SCIENTIFIC AND RESEARCH ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF SOCIAL WORK

In the article the functions of scientific and research activities of social workers are examined. Social function defines the values and ethics of professional orientation, reveals the social aspects of the profession. Intersocial function is related to objective laws of macro-social development of society, including globalization, social inequality, demographic and environmental problems, poverty and so on. System function determines the relationship and interdependence of all components of social work as a system. In the article there are analyzed some interrelated elements in the structure of social work, that provide the implementation of scientific research. It is proved that social work at different levels involves two types of activities - regulated and search activity.

Key words: social work, scientific and research activities, the functions of scientific and research activities, subsystems of social work.